

М.П. Сиволап, О.В. Гопкало

РОЗКОПКИ КУРГАНІВ У ВЕРХОРІЧЧІ р. ЗОЛОТОНОШКА

Стаття присвячена введенню до наукового обігу матеріалів охоронних розкопок у Драбівському р-ні Черкаської обл. 1990 р. З 14 курганів поблизу с. Золотоношка було досліджено компакту групу з трьох насипів, що містили чотири поховання. Одне з них за характером намиста можна віднести до середньосарматського періоду і датувати I—II ст. н. е.

Придніпровський загін Черкаської Лісостепової археологічної експедиції НВК «Археолог» провадив у 1990 р. охоронні розкопки курганів в зоні будівництва Золотоношківської зрошувальної системи у Драбівському районі на Черкащині [Сиволап М., Сиволап Л., 1990]. З 14 курганів поблизу с. Золотоношка [Григорьев, Сиволап, 1986] експедицією було досліджено компакту групу з трьох насипів. Могильник розташований у верхній течії р. Золотоношка на сплюсненій вододільній ділянці слабо-розчленованого плато Лівобережної Придніпровської терасової рівнини. Кургани знаходились на незначному підвищенні плато лівого берега ріки за 1,7 км на схід від неї (рис. 1, 1).

Курган 1 (рис. 1, 2) знаходився за 40 м на північний схід від села. Сучасна висота насипу — 0,8 м, діаметр — 38 м. Насип заокруглений, сплюснений оранкою. Вся центральна частина кургану та основне поховання, очевидно, були зруйновані скотомогильником. В полах кургану, на глибині 1,1 м від вершини простежений рівень давнього горизонту.

Поховання 1 (рис. 1, 3) впущене в насип на відстані 1,4 м на північний захід від центру на глибину 0,8 м від репера. Могильна яма не простежувалась. Зруйнований гризунами скелет лежав випростаний на спині головою на захід. Череп повернутий на південь. Інвентар відсутній. Можливо, дане поховання здійснене в середньовіччі.

Курган 2 (рис. 2, 1, 2) знаходився за 40 м на південний схід від кургану 1 і за 20 м від лісосмуги. Висота — 2,2 м, розміри — 29 × 27 м. Насип напівсферичної форми, задернований, поли підрізаний оранкою і вибірками землі, а більша частина насипу, особливо його центр, порушена аж до материка пізніми перекопами, ямами й т. ін. Похований чорнозем потужністю до 0,4 м залягав на глибині 2 м від вершини, у полах його різаний шар на 0,1—0,3 м.

Поховання 1 (рис. 2, 1, 2). Основне. Розташоване за 5 м на південь від центру. Яму оточував

материковий викид на рівні давнього горизонту (рис. 2, 2). Могильна яма прямокутної форми, орієнтована по осі захід—схід, розміри 1,97 × 1,12 м, глибина від рівня давнього горизонту — 0,78 м. В заповненні ями були виявлені рештки дерев'яного перекриття. Майже вся нижня частина ями знищена норами. На окремих ділянках дна збереглася підстилка з кори (?). Рештки похованого та інвентар відсутні.

У нижній частині насипу, що перекривав поховання 1, поряд з ним, знайдено фрагмент нижньої частини великої посудини культури багатоваликової кераміки (рис. 2, 5). Фрагмент прикрашений чотирма наліпними горизонтальними валиками. Тісто дрібнозернисте з включенням піщинок. Колір ззовні — цеглястий, зсередини — від коричневого до чорного.

Поховання 2 (рис. 2, 1, 4) впущене у полу насипу на глибину 1,94 м від репера за 7,6 м на північний захід від центру кургану. Могильна яма в чорноземі не простежувалась. Кістяк з усіх боків був оточений деревним тліном (волоконми вздовж осі поховання), що є, ймовірно, рештками якоїсь поховальної конструкції (перекриття, обшивка ями дошками (?)). Похований невеликий на зріст (1,34 м) лежав на спині, головою на захід, руки й ноги випростані. В районі шиї знайдено намисто. Воно складалося, вірогідно, з 65 прикрас та з'єднувалось за допомогою срібного кільця діаметром 2,9 см. Намисто (62 цілих, 2 фрагментовані намистини та 1 фрагментована підвіска) виготовлене із єгипетського фаянсу та скла.

Опис намиста надано відповідно до нормованої системи, запропонованої Ю.Л. Щаповою [Щапова, 1989].

Намисто з єгипетського фаянсу:

1, 2. Форма: реберчасті діжкоподібні, канал циліндричний поперечний.

Розміри ¹: D1 = 1,25—1,3, H1 = 0,9 Dк1 = 0,5, D2 = 1,4, H2 = 1,3, Dк2 = 0,4.

Колір: синьо-зелений.

Аналогії: варіант 16 г за класифікацією К.М. Алексеевої (надалі — А), I ст. до н. е. — I ст. н. е. (рис. 2, 6 а).

¹ D — діаметр виробу, H — його висота (у кулястих намистин є рівною діаметру), Dк — діаметр каналу у см.

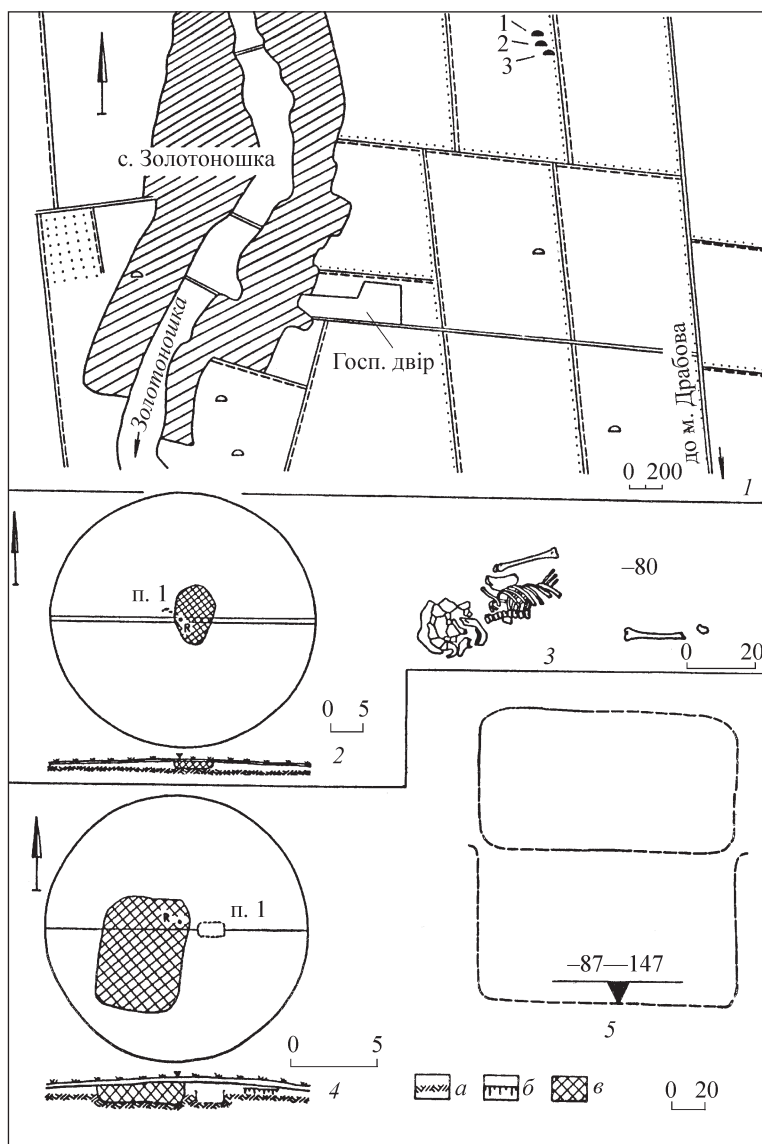

Рис. 1. Кургани 1, 3 біля с. Золотоношка: 1 — схема розміщення курганів, 2 — план і розріз кургану 1, 3 — поховання 1 кургану 1, 4 — план і розріз кургану 3, 5 — план і розріз поховання 1 кургану 3; а — материк, б — давній горизонт, в — пізні перекопи

3, 4. Форма: реберчасті біконічні, канал циліндричний поперечний.

Розміри: $D = 1,25-1,3$, $H = 1,1$ $D_k = 0,5$.

Колір: синьо-зелений та бірюзовий.

Аналогії: А16 г (рис. 2, б б).

5—11. Форма: округлі циліндричні, канал циліндричний.

Розміри: $D = H = 0,3$, $D_k = 0,1$.

Колір: синьо-зелений.

Аналогії: А 9, І—IV ст. н. е. (рис. 2, б и).

12. Фрагмент намистини біконічної форми із скла непрозорого зеленого кольору аналогічної намистині № 5.

13. Фрагменти намистини реберчастої із непрозорого скла або єгипетського фаянсу синьо-зеленого кольору.

14. Вушко підвіски (рис. 2, б к).

Намисто та підвіски зі скла:

15. Форма: реберчаста циліндрична з трьома поперечними смужками, канал циліндричний повздовжній.

Розміри: $D = H = 0,9$, $D_k = 0,6$.

Колір та прозорість скла: зелене прозоре (рис. 2, б в).

16. Форма: округла біконічна, канал циліндричний поперечний.

Розміри: $D = 1,1$, $H = 0,8$ $D_k = 0,45$.

Колір та прозорість скла: синьо-зелене непрозоре (рис. 2, б г).

17—20. Форма: округлі біконічні, канал циліндричний поперечний.

Розміри: $D_1 = 1,42$, $H_1 = 0,47$, $D_{k1} = 0,4$,

$D_2 = 1,7$, $H_2 = 0,5$, $D_{k2} = 0,5$,

$D_3 = 1,5$, $H_3 = 0,5$ $D_{k3} = 0,6$,

$D_4 = 1,7$, $H_4 = 0,5$ $D_{k4} = 0,6$.

Колір та прозорість скла: бежевого кольору прозоре (рис. 2, б д).

21—32. Форма: округлі кулясті двічі зрізані, канал циліндричний поперечний.

Розміри: $D = 0,5$, $H = 0,4$ $D_k = 0,1$.

Колір та прозорість скла: не визначено (рис. 2, б е).

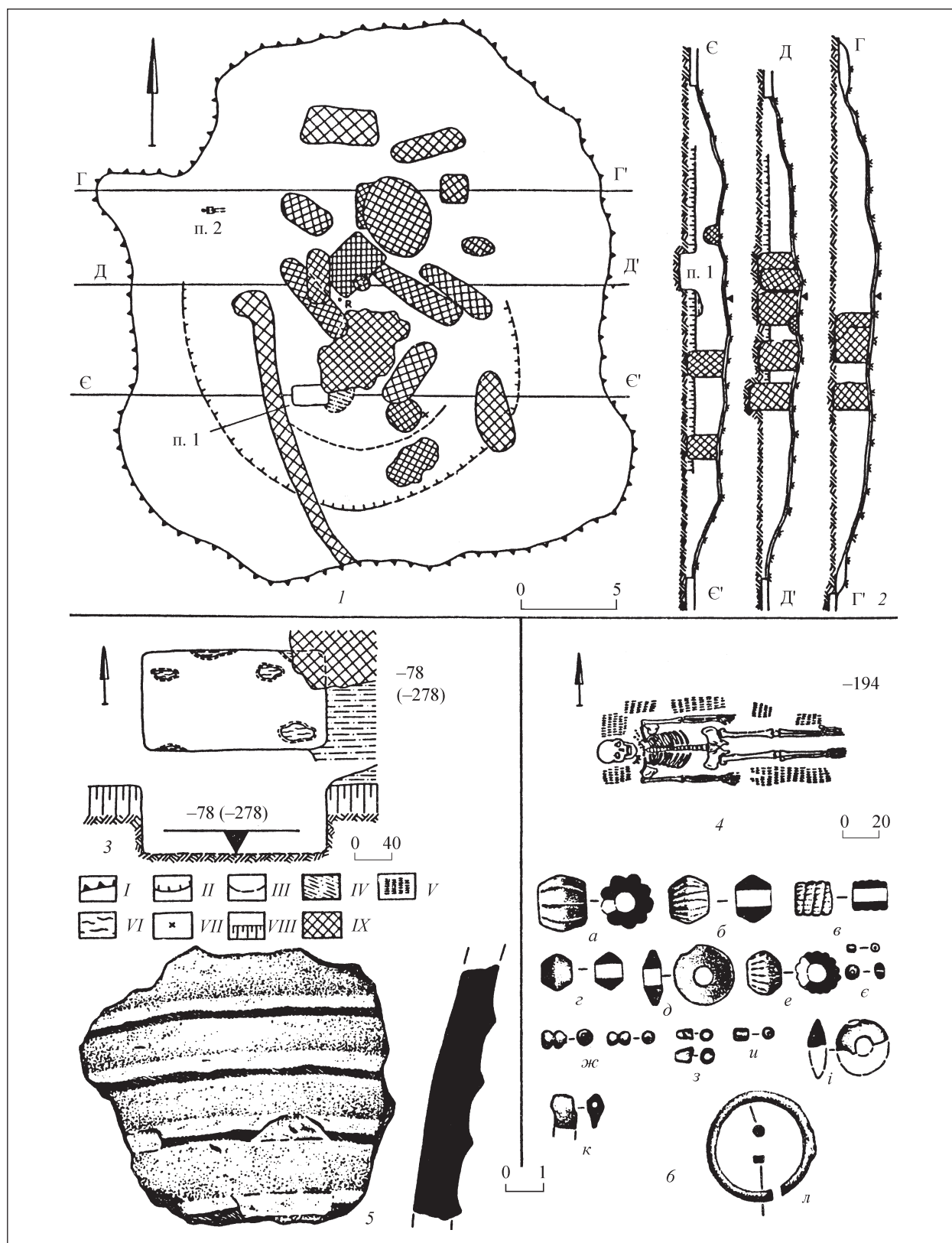

Рис. 2. Курган 2: 1 — план кургану, 2 — розріз кургану, 3 — поховання 1, 4 — поховання 2, 5 — фрагмент кераміки з насипу, 6 — інвентар поховання 2; I — сучасна межа насипу кургану, II — контури похованого горизонту, III — межа насипу 1, IV — викид з поховання 1, V — деревний тлін, VI — підстилка (кора), VII — фрагмент кераміки, VIII — похований чернозем, IX — пізні перекопи

33. Фрагмент намистини. Форма: реберчаста еліпсоїдна зрізана двічі, канал циліндричний поперечний.

Розміри: D = 1,2, H = 0,85, Dк = 0,48.

Колір та прозорість скла: бежеве прозоре (рис. 2, б е).

34—51. Аналогічні показаним на рис. 2, бє, здвоєні (рис. 2, б жс).

52—64. Форма: округлі циліндричні (чи зрізаноконічні), канал циліндричний.

Розміри: $D = 0,3—0,4$, $H = 0,4$, $D_k = 0,1—0,25$.

Колір та прозорість скла: бежеве прозоре (рис. 2, б з).

65. Форма: біконічна, канал циліндричний поперечний.

Розміри: $D = 1,6$, $H = 0,6$, $D_k = 0,5$.

Колір та прозорість скла: синьо-зелене непрозоре (рис. 2, б і).

Прикраси із єгипетського фаянсу представлені двома типами: реберчастими біконічними та діжкоподібними бірюзового та синьо-зеленого кольору (рис. 2, б а, б) (А16 г) [Алексеева, 1975], датований I ст. до н. е. — IV ст. н. е., а також дрібним намистом синьо-зеленого кольору типу А9 (рис. 2, б и) V ст. до н. е. — IV ст. н. е. [Алексеева, 1975, с. 32]. Датування останнього досить широке, але за параметрами прикрас (переважно з діаметром 0,3 см) їх можна віднести до останнього етапу існування типу, а саме до I—IV ст. н. е. [Алексеева, 1975, с. 32, табл. IV]. Аналогічні прикраси знайдені на зарубинецьких та сарматських пам'ятках Середнього та Нижнього Дніпра, в комплексах I ст. до н. е. — I ст. н. е. [Максимов, 1960, с. 9—42, рис. 6, і; Вязьмітіна, Іллінська, Покровська, Тереножкін, Ковпаненко, 1960, с. 22—135, рис. 69, 9]. В похованні виявлено також фрагмент підвіски із єгипетського фаянсу, але тип самої підвіски, на жаль, визначити не можливо.

Скляні намистини можна поділити на дві групи за рівнем прозорості скла. Прикраси з непрозорого скла кулясті зрізані двічі, а також аналогічні здвоєнні (рис. 2, б є, ж) мають аналогії серед сарматських комплексів радгоспу «Аккермень» [Вязьмітіна, Іллінська, Покровська, Тереножкін, Ковпаненко, 1960, рис. 74, 5], біконічні синьо-зелені (рис. 2, б з, і) — серед інвентаря могильника Золота Балка [Вязьмитина, 1972, рис. 67]. Намистином із прозорого скла (рис. 2, б д, е, з) точних відповідностей серед античних матеріалів не знайдено.

Таким чином, виходячи з датування намиста можна віднести поховання 2 кургану 2 до середньосарматського періоду й хронологічно обмежити його I—II ст. н. е., оскільки вказані типи прикрас не трапляються в Середньому Подніпров'ї в більш пізній час.

Курган 3 (рис. 1, 4) знаходився на південному сході від кургану 2, впритул до лісосмуги. Висота — 0,3 м, діаметр — 14,4 м. Насип розо-

ваний, сплюснений, переритий норами і зіпсований скотомогильником. Курган споруджено в один прийом над основним похованням 1. Похований ґрунт потужністю 0,4 м знаходився на глибині 0,6 м від репера.

Поховання 1 (рис. 1, 5) знаходилось за 1 м на схід від умовного центру кургану. Поховання здійснено з рівня давнього горизонту на глибину 0,87 м. Могильна яма прямокутної форми орієнтована по лінії захід—схід. Довжина її — 1,5 м, ширина — 0,8 м. Поховання майже повністю зруйноване норами, контури встановлено лише за незначними ділянками дна й стінок. Інвентар не виявлений.

Таким чином, при дослідженні курганної групи біля с. Золотоношка відкрито 4 поховання, з яких більш менш точно вдалося визначити лише одне (поховання 2 кургану 2).

Література

- Алексеева Е.М. Античные бусы Северного Причерноморья. — САИ. — 1975. — Вып. Г1-12.
Вязьмітіна М.І., Іллінська В.В., Покровська Є.Ф., Тереножкін О.І., Ковпаненко Г.Т. Кургани біля с. Ново-Пилипівки і радгоспу «Аккермень» // АП УРСР. — 1960. — Т. 8. — С. 128—130.
Вязьмитина М.И. Золотобалковский могильник. — К., 1972.
Григорьев В.П., Сиволап М.П. Отчет об археологических разведках Черкасского краеведческого музея в 1986 г. на территории Каневского, Чернобаевского и Драбовского районов Черкасской области / НА ІА НАН України. — № 1986/158.
Максимов Е.В. Памятники зарубинецкого типа в с. Субботове // КСИА. — 1960. — Вып. 9. — С. 9—42.
Максимов Е.В. Сарматы на Украине // Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э. — К., 1985. — С. 5—9.
Сиволап М.П., Сиволап Л.Г. Звіт про розкопки та розвідки Придніпровського загону Черкаської Лісостепової археологічної експедиції у 1990 р. / НА ІА НАН України. — № 1990/142.
Симоненко О.В. Сарматы // Давня історія України. — К., 1998. — Т. 2. — С. 154—176.
Щапова Ю.Л. Древнее стекло. Морфология, технология, химический состав. — М., 1989.

M.P. Sivolap, O.V. Gopkalo

BARROW EXCAVATIONS IN UPPER REGION OF ZOLOTONOSKA RIVER

The article is dedicated to the introduction to the scientific circulation materials from the conservative excavations in Drabiv district Cherkassy region in 1990. Out of 14 barrows near Zolotonoshka village a compact group of three mounds was examined. There were four burials found, and judging by the necklace in one of them, it could be referred to Middle-Sarmatian period and dated 1st—2nd cent. AD.